

УДК 635.9:582.675.1(477-25)

Ковалишин І. Б.

Інститут садівництва НААНУ

вул. Садова, 23, м. Київ, 03027, Україна

ira_kovalyshyn@ukr.net

СИСТЕМАТИЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛОМИНОСІВ

Рід *Clematis* L. належить до родини *Ranunculaceae* Juss. Це багаторічні трав'янисті або дерев'янисті рослини. Систематичне положення роду: Домен: Еукаріоти (*Eudicots*), Царство: Рослини (*Plantae*), Відділ: Покритонасінні (*Angiospermae*), Клас: Дводольні (*Dicotyledoneae*), Порядок: Жовтецеві (*Ranunculales*), Родина: Жовтецеві (*Ranunculaceae*), Рід: Ломиніс (*Clematis*).

Рослини роду різняться за ритмами розвитку та морфологічними особливостями. Вони можуть бути листопадними та вічнозеленими. Серед ломиносів відомі такі біоморфи: Ліани – чагарникові вічнозелені: ломиніс Арманда (*Clematis armandi* Franch.), л. вусатий різновид балеарський (*C. cirrhosa* var. *balearica* (Rich.) Willk. & Lange); чагарникові напіввічнозелені - ломиніс волотистий (*C. paniculata* Thunb.); чагарникові літньозелені – ломиніс виноградолистий (*C. vitalba* L.), л. віргінський (*C. virginiana* L.), л. східний (*C. orientalis* L.), л. гірський (*C. montana* Buch.-Ham. ex DC), л. пильчатолистий (*C. serratifolia* Rehder.), л. сизий (*C. glauca* Willd.), л. фіолетовий (*C. viticella* L.), л. шерстистий (*C. lanuginosa* Lindl. ex Paxt), л. альпійський (*C. alpina* (L.) Mill.); напівчагарникові – ломиніс Редера (*C. rehderiana* Craib); чагарничкові – ломиніс Пітчера (*C. pitcheri* Torr. & A. Gray), л. техаський (*C. texensis* Buckl.); чагарники – ломиніс джунгарський різновид аспленієлистий (*C. songarica* var. *asplenifolia* (Schrenk) Trautv.), л. чагарниковий форма лопатева (*C. fruticosa* f. *lobata* Maxim.); напівчагарники – ломиніс борщівниколистий (*C. heracleifolia* DC.); чагарнички – ломиніс прямий (*C. recta* L.), л. цільнолистий (*C. integrifolia* L.).

Серед ломиносів виділені дводомні види: ломиніс віргінський, л. остистий (*C. aristata* R. Br. ex Ker. Gawl.); одностатеві: л. Арманда, л. виноградолистий, л. східний, л. гірський, л. пекучий (*C. flammula* L.), л. техаський, л. фіолетовий, л. цільнолистий та одностатеві перехідного типу (спочатку з'являються одностатеві квітки, а згодом – двостатеві): л. борщівниколистий, л. прямий.

Коренева система ломиносів буває стрижнева: ломиніс тангутський (*C. tangutica* (Maxim.) Korsh.), л. пильчатолистий, л. східний, л. виноградолистий і мичкувата: л. прямий, л. фіолетовий, л. маньчжурський (*C. manschurica* Rupr.), л. техаський. Ломиноси зі стрижневою кореневою системою ліпше висаджувати відразу на постійне

місце. Вторинні корені розвиваються з адвентивних бруньок на пагоні. При розмноженні ломиносів живцями чи відводками з камбію формуються тонкі, нерозгалужені, ниткоподібні вторинні корені. За оптимального забезпечення водою коріння досягає метрової глибини.

Бруньки на стеблі ломиносів розташовані супротивно у пазухах листків. Довжина міжвузль варіює залежно від видової належності та умов вирощування рослини. На нижній частині стебла та коренях закладені сплячі бруньки. Вони пробуджуються у разі відмирання пагонів.

Листки на пагоні розташовані найчастіше супротивно (парні). В окремих випадках зустрічаються рослини з трилистковими вузлами. Ломиносам притаманні перистоскладні листки – трійчасті, двічі трійчасті, непарноперисті, рідше – прості. Листки зазвичай мають прямі або звивисті черешки, рідко сидячі (ломиніс цільнолистий).

Залежно від розташування, листки відрізняються за формою і розміром. Низові листки (сім'ядольні та листки трьох нижніх вузлів) частіше за все прості з цільною, лопатевою чи розсіченою листовою пластинкою, рідше – трійчасті. Черешки в них короткі, бруньки в пазухах слабо розвинені. Власне листки (на середній частині стебла) крупніші, складнішої форми, ніж низові. Верхові листки (розташовані на головній осі генеративної частини пагона) мало відрізняються від серединних. До цієї групи належать також приквітки та приквітнички.

Квітка складається з маточок, тичинок та оцвітини, сформованої забарвленими чашолистиками. У більшості випадків кількість чашолистиків у квітці становить 4-8 шт. Проте, у сортів і гібридних форм ця кількість може варіювати.

Чашолистки квіток ломиносів різняться за формою, розміром і забарвленням. Залежно від їх розташування, розрізняють такі типи оцвітини: у великоквіткових ломиносів: зіркоподібний (чашолистки вузькі, дотичні в центрі квітки); хрестоподібний (чашолистки відносно широкі, але в нижній частині вузькі; зазвичай їх 4-6 шт.); дископодібний (чашолистки широкі, перекривають один одного); дзвіночкоподібний (чашолистки широкі, пониклі); у дрібноквіткових: розкритий - з широкими чи вузькими чашолистиками; дзвіночкоподібний - чашолистки зімкнуті, кінці злегка відігнуті; глечикоподібний - чашолистки зімкнуті, їх кінці вигнуті назовні; трубчастий - квітка вузька, чашолистки зімкнуті та вигнуті назовні.

Забарвлення квіток дуже різноманітне і варіює від білого і жовтого до синього, фіолетового і карміново-червоного з безліччю відтінків. Квітки деяких видів мають приємний запах, наприклад, ломиніс Арманда, л. борщівниколистий, л. пекучий (запах мигдалю), л. маньчжурський, л. волотистий (запах жасмину), л. прямий, л. Редера (запах примули). Численні прямі тичинки у квітках ломиносів розташовуються вільно по спіралі в два-три ряди, утворюючи андроцей. У різних видів і сортів ломиносу кількість тичинок у квітці різна (від 20 до 165) і помітно варіює в межах рослини.

Тичинкові нитки прямі, найчастіше білі, але трапляються і забарвлені, голі, наприклад, у ломиносу чагарникового форма лопатева (*C. fruticosa* f. *lobata* Maxim.) або опушені – у ломиносу східного.

У квіток різних видів і сортів ломиносу гінецей представлений численними вільними маточками (апокарпний гінецей) – від 7 до 170, розташованими по спіралі.

Квітки у ломиносів поодинокі чи зібрані в суцвіття – верхівкові або пазушні різної будови. Серед них – напівокружок, волоть, щиток.

Більшість ломиносів є ентомофілами. Про це свідчать нектарники, запах, велика кількість пилку, яскраве забарвлення чашолистиків і тичинок.

Ломиноси мають однонасінні плоди – горішки, зібрані в супліддя – багатогорішки. У горішків різних видів наявні короткий або довгий, різною мірою перистоопушений стовпчик.

Плоди різних видів роду ломиніс різняться за формою і розмірами (дрібні – у середньому від $3,0 \times 1,5$ до 5×3 мм, середні – від $5,0 \times 3,0$ до $6,0 \times 5,0$ мм, великі – від $6,0 \times 5,0$ до $12,0 \times 10,0$ мм), відсотком схожості (від 15 до 90%) і тривалістю періоду проростання (від 18 до 270 діб, іноді більше). Свіжозібране насіння різних видів ломиносу має неоднакову схожість і може зберігати її протягом різного часу – від одного до трьох-чотирьох років.

УДК 001.4:634

Кондратенко Т. Є.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

вул. Героїв оборони, 12а, м. Київ, 03041, Україна

hortdep@gmail.com

УТОЧНЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЩОДО САДІВНИЦТВА

Науковець чи виробничник, який займається певною професійною справою, читає фахову літературу або працює над черговою публікацією, постійно використовує великий набір спеціальних термінів і визначень. У науці і практиці садівництва застосовують терміни і визначення, встановлені стандартом ДСТУ 7039:2009 «Садівництво та ягідництво. Терміни та визначення понять». Перелік цих термінів невеликий, тому садівники часто-густо вживають і інші, на їхній погляд, зручні і зрозуміліші. Серед таких – «плодова деревина». Це словосполучення є основним у розмовах садівників-практиків під час обговорення особливостей плодоношення різних сортів плодових культур. Воно зустрічається в наукових і частіше – в науково-популярних статтях, інколи і тому, що редактори цих видань редагуючи текст, вживані автором публікації фахові (спеціальні) терміни подають на свій розсуд.